

УДК 911.2:502.5 (477:87)

СТРУКТУРА ТА ОСОБЛИВОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗПОДІЛУ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

студ. III курсу Шкріба Ю.В., науковий керівник ас. Карабінюк М.М.

Актуальність. Карпатський регіон розташований у західній частині України та складається із Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської і Чернівецької адміністративних областей. Характерною рисою регіону є його приурочення до гірської системи Українських Карпат, яка головно визначає основні риси природних умов регіону та характер його природно-ресурсного потенціалу.

Різноманітність природних умов та ландшафтне різноманіття Карпатського регіону обумовлює його відносно високий природно-ресурсного потенціал, який вирізняється специфікою видового складу природних ресурсів, їхньою концентрацією і запасами. Наприклад, досліджуваний регіон займає перше місце в Україні за показниками лісових ресурсів. Актуальність нашого дослідження полягає в аналізі сучасної структури природно-ресурсного потенціалу Карпатського регіону – унікального за природними та господарськими особливостями регіону України, природні ресурси якого протягом тривалого часу активно використовуються у різних сферах людської діяльності (лісовому господарстві, сільському господарстві, промисловості, рекреації і туризмі, природоохоронній діяльності, тощо). Для раціонального природокористування та зменшення негативного впливу на природні комплекси найбільш гірського регіону України необхідно володіти інформацією про внутрішню неоднорідність та особливості Карпатського регіону, які також виражаються у своєрідній структурі та розподілі природно-ресурсного потенціалу окремих його частин.

Ключові слова: природні ресурси, потенціал, Карпатський регіон, раціональне природокористування.

Виклад основного матеріалу. Визначальною рисою Карпатського регіону є наявність у його центральній складчастій гірської системи Українських Карпат із чітко вираженими двома макросхилами, по вододілі якої проходить межах між основними адміністративними областями регіону. До південно-західного макросхилу Українських Карпат та Закарпатської низовини цілісно приурочена Закарпатська область, тоді як на північно-східний макросхил гірської системи та Передкарпаття поділені між Львівською, Івано-Франківською та Чернівецькою областями.

За фізико-географічними особливостями Карпатський регіон характеризується теплим, помірно вологим кліматом із домінуванням вологих атлантичних повітряних мас (атлантико-континентальна кліматична область) та проявами висотної зональності клімату у гірській частині. В сукупності це сприяє різноманіттю та впливає на характер ґрунтово-рослинного покриву. Наприклад, на Передкарпатті у структурі ґрунтового покриву домінують дерново-підзолисті оглеєні, опідзолені та лучні ґрунти на алювіальних відкладах річкових долин, а у передгір'ї – підзолисто-буроземні

грунти, тоді як на Закарпатській низовині переважають дернові ґрунти [4]. У гірській частині Карпатського регіону основним фоновим типом ґрунту регіону є бурі гірсько-лісові ґрунти, які сформувалися в Українських Карпатах під лісовою рослинністю до висот 1400–1500 м н.р.м., вище якої під субальпійською і альпійською рослинністю розвинуті гірсько-лучні та гірсько-лучно-торф'яні ґрунти [5; 4].

Таким чином, різноманіття природних умов та поєднання у Карпатському регіоні гірських і рівнинних природних комплексів суттєво різного генезису та властивостями забезпечують високий природно-ресурсний потенціал регіону. За своїм означенням, природно-ресурсний потенціал (ПРП) – це сукупна продуктивність природних ресурсів, засобів виробництва і предметів споживання, яка виражається в їхній сукупній споживчій вартості [7, с.305].

Згідно В.П. Руденка (2010), інтегральний показник природно-ресурсного потенціалу Карпатського регіону є вище середнього по Україні і від загальнодержавного становить 97,58 ‰ (табл.1) [13]. Досліджуваний регіон вирізняється найвищим у державі потенціалом лісових ресурсів (14,04 ‰), а також одним із найвищих показників потенціалу водних (26,14 ‰) та природних рекреаційних (18,09 ‰) ресурсів [13]. Однак, абсолютне домінування гірської місцевості у регіоні зумовлює один із найнижчих значень потенціалу земельних ресурсів (27,58 ‰), а переважання в геологічній основі Українських Карпат флішових порід зумовлює низький потенціал мінеральних ресурсів (11,58 ‰) [13].

Таблиця 1

Природно-ресурсний потенціал України (за даними В.П. Руденка [13])

Регіон, область	Потенціал ресурсів (‰)						
	Мінеральних	Водних	Земельних	Лісових	Фауністичних	Природних рекреаційних	Інтегральний
Карпатський регіон	11,58	26,14	27,58	14,04	0,14	18,09	97,58
Закарпатська	0,75	7,75	4,77	4,29	0,02	7,04	24,62
Івано-Франківська	1,68	7,53	5,45	3,98	0,03	3,93	22,60
Львівська	8,49	8,54	11,01	4,17	0,07	5,38	37,65
Чернівецька	0,65	2,32	6,35	1,60	0,03	1,75	12,70
УКРАЇНА	282,56	130,76	443,83	41,699	4,74	96,41	1000,00

У межах Карпатського регіону спостерігаються суттєві відмінності у структурі та рівню ПРП у розрізі адміністративних утвореннях – областях, які характеризуються дещо відмінними природними умовами та ресурсами. Найвищий показник природно-ресурсного потенціалу у межах регіону притаманний для *Львівської області* і становить 37,65 ‰ [13]. Вона розташована у межах Волинської височини, Малого Полісся і північно-

західної частини Подільської височини, а на південному заході області – розміщені відроги Українських Карпат.

У структурі ПРП Львівської області найбільший потенціал мають земельні ресурси (11,01 ‰), оскільки із загальної площі області 21,8 тис. км² більшу її частину (53,9 %) займають сільськогосподарські угіддя [14]. При цьому, для даної області характерний доволі строкатий ґрунтовий крив. Наприклад, у її північній частині поширені дерново-підзолисті ґрунти, у північно-східній – чорноземи, в центральній – сірі лісові опідзолені, в гірських районах Українських Карпатських – буроземними та лучні і лучно-болотні долинах річок [10].

Друге місце у структурі природно-ресурсного потенціалу Львівської області займають водні ресурси (8,54 ‰), які головно представлені поверхневими водами, зокрема – річками та озерами. Територією області протікають 8 950 річок, які належать до басейнів р. Дністер та р. Західний Буг, а найбільшими озерами області є Янівське, Дроздовицьке та Любінське. [10]. Дана область також володіє різноманітними мінеральними ресурсами, які представлені паливно-енергетичними корисними копалинами і сировиною для хімічної і будівельної промисловості, горючими корисними копалинами (Передкарпатська нафтогазоносна область), кам'яним вугіллям (Львівсько-Волинський кам'яновугільний басейн), торфом, покладами калійної та кам'яної солі (Передкарпатський соленосний басейн), сіркою (Передкарпатський сірконосний басейн) та ін. [12]. У результаті потенціал мінеральних ресурсів області є найвищим у межах Карпатського регіону і становить 8,49 ‰ [13].

Львівська область має значні рекреаційні ресурси (5,38 ‰), які зумовлені наявністю великої кількості різноманітних мінеральних вод (Трускавець, Моршин, Східниця, Немирів), лікувальних грязей (Любін, Шкла, Моршин) та ін. Серед областей Карпатського регіону дана область також характеризується одним із найвищих показників потенціалу лісових ресурсів (4,17 ‰), що є результатом значної лісистості області (25 %). У гірських і північних районах області зосереджені великі масиви соснових і сосново-дубових лісів, на Малому Поліссі найбільш поширені сосно-дубові ліси, на Розточчі – буково-соснові ліси, на Подільській височині – буково-дубові ліси, а в Передкарпатті – дубово-буково-ялицеві ліси [14]. Показники потенціалу фауністичних ресурсів області є найвищими в регіоні (0,07 ‰) і характеризуються досить різноманітним видовим складом – 341 вид [2].

На більш теплову та вологішому південно-західному макросхилі Українських Карпат та Закарпатській низовині у межах басейну р. Тиса розташована *Закарпатська область*, інтегральний показник природно-ресурсного потенціалу якої дещо нижчий ніж у Львівської області і становить 24,62 ‰ [13]. Вона характеризується своєрідно ландшафтною та біотичною різноманітністю [15].

Згідно В.П. Руденка (2010), у структурі ПРП Закарпатської області найбільший потенціал мають водні ресурси (7,75 ‰) [13]. Область

характеризується густою гідрографічною мережею, яка сформована 9426 річок з середньою густотою 1,7 км/км² [9]. Густа річкова мережа області головним чином є результатом значної кількості атмосферних опадів (понад 1 500–1 700 мм/рік у гірській місцевості), які спричинені навітряністю південно-західного макросхилу Українських Карпат в межах області та переносом вологих атлантичних повітряних мас. Характерною рисою області є наявність значної кількості реліктових льодовикових озер у гірських масивах, зокрема – Черногора та Свидовець. Серед них найбільш відомими є Бребенескул, Брескул, Ворожеска та ін. Загалом, запас прісних вод в області складає 400 млн. м³/рік [9].

Характерною рисою Закарпатської області є висока різноманітність та найвищий в Карпатському регіоні потенціал природних рекреаційних ресурсів, який становить 7,04 ‰ [13]. Різноманіття рекреаційних ресурсів забезпечується наявністю унікальних природних об'єктів та своєрідною історією розвитку природних умов і їх освоєнням. Серед природних рекреаційних ресурсів найбільш важливими є наявність численних гірських ландшафтів із унікальною флорою і фауною, де активно розвиваються пішохідний та гірсько-лижний туризм, екотуризм та ін. види рекреаційно-туристичної діяльності, а також наявність унікальних в Україні джерел мінеральних та термальних вод, соляних шахт та ін. Останні забезпечують розвиток бальнеогрязелікування в області та найбільш активно використовуються у літній період [15].

У структурі природно-ресурсного потенціалу Карпатського регіону Закарпатська область вирізняється найбільшим показником потенціалу лісових ресурсів (4,29 ‰), оскільки ліси займають близько 50% земельного фонду області [9; 13]. Найбільші лісові масиви приурочені до гірських територій, зокрема: Рахівського, Тячівського та Міжгірського районів. В області серед лісів найбільш поширеними (понад 64%) є твердолистяні, тоді як хвойні ліси становлять 29 %, а решта 8 % припадає на інші породи [9].

В компонентній структурі природно-ресурсного потенціалу аналізованої області передостаннє місце займають мінеральні ресурси (0,75 ‰), які поширені в доволі обмеженій кількості [13]. Серед мінеральних ресурсів в області наявна кам'яна сіль Солотвинського родовища, цеоліти, каоліни, розміщене Мужіївське родовище золота, а також паливно-енергетичні ресурси – буре вугілля Ільницького родовища та природний газ). Фауністичні ресурси становлять досить малу частку ПРП області (0,02 ‰) і представлені 400 видами хребетних тварин, з них 74 види ссавців, 280 видів птахів, 10 видів плазунів, 48 видів риб [9].

Переважання гірської місцевості у рельєфі Закарпатської області обумовлює незначну кількість земельних ресурсів, потенціал яких тут є найменшим серед областей Карпатського регіону і становить 4,77 ‰ [14]. У структурі земельного фонду області сільськогосподарські угіддя займають тільки 36 %, натомість близько 50 % займають ліси [9]. У ґрунтовому покриві рівнинної частини області у межах Закарпатської низовини найбільш

поширені дернові, дерново-підзолисті малогумусні та дерново-опідзолені оглеєні ґрунти, а в заплавах річок – лучні і болотні ґрунти. Однак, найбільшій частині області у гірській місцевості переважають буроземи гірсько-лісові, а на полонинах буроземи гірсько-лучні [9].

За інтегральним показником природно-ресурсного потенціалу в Карпатському регіоні на третьому місці знаходиться *Івано-Франківська область* (22,60 ‰), яка знаходиться у передгірній і гірській частинах Українських Карпат (див. табл. 1). У компонентній структурі ПРП перше місце займають водні ресурси (7,53 ‰), які представлені поверхневими (8 160 річок) та підземними водами, сумарні запаси яких складають понад 200 млн. м³/рік [1].

Дещо менший потенціалом характеризуються земельні ресурси (5,45 ‰), у структурі яких на сільськогосподарські угіддя припадає 39 % площі [4]. Поєднання в межах Івано-Франківської області рівнинної, передгірної та гірської місцевості обумовили доволі значне різноманіття ґрунтового покриву. Більшу частину області під лісовою рослинністю займають бурі гірсько-лісові ґрунти, на вододілах – буро-підзолисті дернові та оглеєні ґрунти, а в річкових долинах та від'ємних формах рельєфу – болотні та торф'янисто-болотні ґрунти. У південно східній частині області розміщені невеликі ділянки чорноземів опідзолених [4].

Близько 43 % аналізованої області вкрито лісами, потенціал яких становить 3,98 ‰ [13]. На її рівнинній частині переважаючими є листяні ліси, тоді як в передгірській і гірській – хвойні (смерека, ялиця та ін.). Високим різноманіттям характеризується тваринний світ, у структурі якого налічується близько 40 тис. видів. Мінеральні ресурси в межах області розподілені нерівномірно. У внутрішній зоні Передкарпатського прогину сконцентровані найбільші нафтові (Північно-Волинське, Долинське, Ріпнянське, Битківське та ін.) та газові родовища (Кадобнянське, Косівське, Яблунівське та ін.). В області також наявні родовища будівельної сировини (гіпс, мергелі, мармури, тощо), торфу (Долинське, Журівське), фосфоритів (Незвисько, Кутище), озокериту (Старуня, Дзвіняч), а також мінеральних вод (Татарів, Ворохта, Буркут та ін.), тощо. Не менш важливими у структурі ПРП є природні рекреаційні ресурси (3,93 ‰), які представлені мінеральними джерелами, лікувальними грязями, а також сприятливим кліматом та ін. [1].

Серед областей Карпатського регіону найнижчий природно-ресурсний потенціал характерний для Чернівецької області, інтегральне значення якого становить 12,70 ‰ [13]. У його структурі найбільша частка припадає на земельні ресурси (6,35 ‰), оскільки понад 58 % земельного фонду області, загальною площею 809,6 тис. га., займають сільськогосподарські землі [6]. Найбільш родючими ґрунтами області є чорноземи, які зустрічаються на терасах Дністра, а у долини річок Дністер і Прут поширені дерново-лучні слабоопідзолені та лучні чорноземно-опідзолені [11].

Водні ресурси (2,32 ‰) займають друге місце в структурі ПРП області і представлені річками (4 240 річок) та водосховищами [8]. Рекреаційні

ресурси в області створюють відомі родовища лікувальних грязей та джерела мінеральних вод, курорти і об'єкти природно-заповідного фонду. Чільне місце в структурі природно-ресурсного потенціалу області займають лісові ресурси (1,60 ‰), адже вони займають 31,8 % території області. У лісових масивах переважають хвойні (49,5%) і твердолистяні (46,2%) насадження, тоді як на інші породи припадає тільки 3,5 % [6]. Тваринний світ тут нараховує 303 види хребетних тварин та 200 видів птахів, а у ставках і річках водяться близько 50 видів риб [8]. На п'ятому місці у компонентній структурі ПРП області є мінеральні ресурси (0,65 ‰), які включають 4 нафтогазоносні родовища (Чорногузьке, Лопушнянське, Красноільське, Шереметівське), різноманітні будівельні матеріали (ангідрид, кварцит, сланці, піски) та ін. [3].

Висновок. Карпатський економічний регіон є унікальним в Україні за характером природних умов та ресурсів, які обумовлюють своєрідну структуру та особливості його природно-ресурсного потенціалу. Складові природно-ресурсного потенціалу за кількістю в адміністративних одиницях регіону відрізняються. Головними ресурсами Закарпатської області, які відрізняють її від інших областей регіону, є найвищий потенціал природних рекреаційних ресурсів, тоді як для Львівської – мінеральних ресурсів. Чернівецька і Львівська області характеризуються високим показником земельних ресурсів. Показники водних ресурсів Чернівецької області значно відрізняються від показників інших областей регіону. Карпатський регіон характеризується найвищим в Україні потенціалом лісових ресурсів (14,04 ‰) і одними із найвищих показників водних (26,14 ‰) та природних рекреаційних ресурсів (18,09 ‰). Натомість, потенціал мінеральних, земельних та фауністичних є одними із найнижчих. Зважаючи на своєрідність природних ресурсів Карпатського регіону, важливим є їх раціональне використання із метою збереження, що важливо лобювати на регіональному та загальнодержавному рівні.

Список використаних джерел

1. Адеменко Я.О., Николяк М.М., Зорін Д.О. Оцінка паливно-енергетичного та природно-ресурсного потенціалу Івано-Франківської області для розробки стратегії її розвитку. *Розвідка та розробка нафтових і газових родовищ*. 2006. №2. С. 76-80. DOI: <http://elan/nung/edu.ua/handle/123456789/4908>
2. Департамент екології та природних ресурсів Львівської обласної державної адміністрації: веб-сайт. URL: <http://deplv.gov.ua/fauna-i-flora-lvivshyny/>
3. Жук М.В., Круль В.Ф. Розміщення продуктивних сил і економіка регіонів України: Підручник. К.: Кондор, 2006. 296 с.
4. Канаш О. П. Ґрунти та земельні ресурси // Комплексний атлас України. Київ : ДНВП «Картографія», 2005. С. 37

5. Карпатський регіон: актуальні проблеми та перспективи розвитку: монографія у 8 томах / НАН України. Інститут регіональних досліджень; наук. ред. В.С. Кравці. Львів, 2013. Том 1. 336 с.
6. Козьмук П.Ф., Куліш В.І., Чернявський Д.А. Земельні ресурси Буковини: стан, моніторинг, використання. Чернівці: Букрек, 2007. 253 с.
7. Олійник Я.Б., Шищенко П.Г., Масляк А.В. Географія: Навч. посібник для старшокласників та абітурієнтів. Відповіді на всі питання нової програми. Київ: Вид-во «Знання», 2006. 455 с.
8. Паспорт Чернівецької області: веб-сайт. URL: <http://gromady.cv.ua>
9. Природа Закарпатської області / за ред. К.І. Геренчука. Львів: Видавниче об'єднання «Вища школа», 1981. 156 с.
10. Природа Львівської області / за ред. К.І. Геренчука. Львів: Вид-во Львів. ун-ту, 1972. 152 с.
11. Природа Чернівецької області / за ред. К.І. Геренчука. Львів: Вища школа, 1973. 159 с.
12. Розвиток природоексплуатуючих галузей господарства Львів. обл.: стан, проблеми, перспективи / В.С. Кравців, П.В. Жук, О.І. Гулич та ін.; відп. ред. В.С. Кравців. Львів: Ін-т регіональних досліджень НАН України, 2011. 90 с.
13. Руденко В. П. Географія природо-ресурсного потенціалу України: підручник. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. 552 с.
14. Шаблій О.І. Географічне і геополітичне положення Українських Карпат. Карпатський край. *Наукові студії з історії, культури, туризму*. 2012. №1. С. 113 – 123.
15. Shkriba Y., Karabiniuk M. Structural analysis of the natural resources potential of the Transcarpathia region. *Modern science and practice: Abstracts of XV International Scientific and Practical Conference (Bulgaria, Varna, 4-5 May, 2020)*. Varna, 2020. Pp. 43-45. DOI: <https://doi.org/10.46299/2020XV>